บทที่ 1
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศ

การศึกษากฎหมายระหว่างประเทศก็เหมือนกับการศึกษาวิชาต่างๆ ผู้ศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ที่เป็นพื้นฐานของวิชานั้น

ความรู้พื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่

- ความหมายของกฎหมายระหว่างประเทศ
- ลักษณะทั่วไปของกฎหมายระหว่างประเทศ
- ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน

1. ความหมายของกฎหมายระหว่างประเทศ

การทำความเข้าใจความหมายของกฎหมายระหว่างประเทศ คือ การทำความเข้าใจเพื่อตอบคำถามที่ว่า กฎหมายระหว่างประเทศคืออะไร นั่นเอง

ผู้เขียนตำรากฎหมายระหว่างประเทศต่างให้คำนิยามกฎหมายระหว่างประเทศไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงและใกล้เคียงกัน เช่น

Oppenheim[1] กล่าวว่า "กฎหมายระหว่างประเทศ คือ ชื่อของกลุ่มแห่งกฎเกณฑ์ที่เกิดจากจารีตประเพณีหรือความตกลง ซึ่งบรรดาอารยะประเทศถือว่าเป็นความผูกพันโดยนิตินัยในความสัมพันธ์ระหว่างกัน

Fenwick[2] ให้คำจำกัดความว่า "กฎหมายระหว่างประเทศ คือ กลุ่มของหลักการทั่วไปและหลักการเฉพาะ ซึ่งผูกพันสมาชิกแห่งสังคมระหว่างรัฐ ในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน"

---

[1] L.Oppenhein, H.Lauterpacht (ed), London, Longman, Vol.1, 8 th Edition, 1966, หน้า 4-5.

[2] C.G.Fenwick, International Law, New York, Appleton, 1965 หน้า 34.

Guggenhein(1) กล่าวว่า "กฎหมายระหว่างประเทศเป็นประมวลกฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่ใช้บังคับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ"

Nguyen Quoc Dinh(2) ให้คำนิยามว่า "กฎหมายระหว่างประเทศ คือ กฎหมายที่ใช้กับสังคมระหว่างประเทศ"

และ Joseph Starke(3) ที่ให้คำจำกัดความไว้อย่างกว้างขวาง ครอบคลุมถึงความเป็นจริงของกฎหมายระหว่างประเทศในปัจจุบัน คือ "เป็นกลุ่มของกฎหมายที่รัฐต่างๆ รู้สึกผูกพันตนเองให้ต้องปฏิบัติตามและด้วยเหตุดังนี้จึงปฏิบัติตามเป็นปกติธรรมดาในความสัมพันธ์ระหว่างกัน และยังรวมตลอดถึง

(ก) กฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสถาบันหรือองค์การระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันหรือองค์การเหล่านั้นต่อกัน ทั้งต่อรัฐและปัจเจกบุคคล

(ข) กฎเกณฑ์บางประการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับปัจเจกบุคคล และสิ่งที่ไม่ใช่รัฐเท่าที่สิทธิและหน้าที่ของปัจเจกบุคคลและสิ่งที่ไม่ใช่รัฐนั้นอยู่ในความสนใจของประชาคมระหว่างประเทศ"

เห็นได้ว่า คำนิยามของบรรดาผู้เขียนตำรากฎหมายระหว่างประเทศทั้งหลายดังกล่าวข้างต้น ใกล้เคียงและคล้ายคลึงกัน ถึงแม้ว่าบางท่านกล่าวว่า กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายที่กำหนดถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากในสมัยที่ท่านเขียนตำรากฎหมายระหว่างประเทศ สิ่งที่กฎหมายระหว่างประเทศมุ่งหมายบังคับใช้ได้แก่รัฐ แต่ในปัจจุบันนี้ นอกจากรัฐแล้ว ยังมีองค์การระหว่างประเทศทั้งที่สังกัดอยู่ในองค์การสหประชาชาติและนอกสังกัด ตลอดจนหน่วยประชาคมที่ยังไม่มีสภาพเป็นรัฐ หรือแม้แต่สิ่งที่มีสถานะเป็นบุคคล

---

(1) Paul Guggenhein, Traite' de Droit international public, Librairie de l'universite', Geneve, 1953, หน้า 1.

(2) Ngugen Quoc Dinh, Droit international public, Paris, L.G.D.J., 1987, หน้า 27 .

(3) Joseph Starke, An Introduction to International Law, London, Butterworths, 7th Edition, 1972, หน้า 1.

ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล ซึ่งแต่ก่อนนั้นกฎหมายระหว่างประเทศไม่เคยรับรู้ ก็ได้กลายเป็นสิ่งที่มีบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังนั้น คำนิยามของนักเขียนตำรากฎหมายระหว่างประเทศ ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของกฎหมายระหว่างประเทศในปัจจุบันจึงน่าจะได้แก่คำนิยามของ Starke

กล่าวโดยสรุป กฎหมายระหว่างประเทศหมายความถึง กลุ่มของกฎเกณฑ์และหลักการซึ่งเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติกันทั่วไป ในการควบคุมพฤติกรรมของรัฐต่างๆ หน่วยสังคมที่ยังไม่มีสภาพเป็นรัฐ องค์การระหว่างประเทศ และปัจเจกบุคคลทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลที่อยู่ในความสนใจของประชาคมระหว่างประเทศ

2. ลักษณะทั่วไปของกฎหมายระหว่างประเทศ

สังคมทุกสังคมจำเป็นต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับสมาชิกของสังคมปฏิบัติ หรือละเว้นการปฏิบัติ เพื่อให้สมาชิกทั้งหลายของสังคมได้อยู่ร่วมกันโดยปกติสุข สุภาษิตกฎหมายโรมันที่ว่า **"มีสังคมที่ไหน มีกฎหมายที่นั่น"** เป็นสุภาษิตกฎหมายที่นักกฎหมายทุกคนรู้จักดี และผู้เขียนตำรากฎหมายนิยมอ้างถึง เมื่อต้องการอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับกฎหมาย

ในสังคมที่มีชื่อว่า **"รัฐ"** มีกฎหมายให้พลเมืองของรัฐ ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติ

ในสังคมระหว่างประเทศ ก็มีกฎหมายให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติเช่นเดียวกัน

แต่กฎหมายของสังคมระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎหมายระหว่างประเทศมีลักษณะที่แตกต่างจากกฎหมายในของรัฐจนทำให้เกิดวิวาทะในหมู่นักนิติศาสตร์ตลอดมาว่า กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมาย หรือเป็นเพียง **"ศีลธรรมหรือจริยธรรมระหว่างประเทศ"** เท่านั้น

นักนิติศาสตร์ฝ่ายที่เห็นว่า กฎหมายระหว่างประเทศไม่มีลักษณะเป็นกฎหมายแท้อ้างว่า กฎหมายภายในของรัฐมีองค์กรกลางที่มีอำนาจสูงสุดเหนือพลเมืองทั้งหลายของรัฐ องค์กรที่มีอำนาจสูงสุดดังกล่าวจะแสดงเจตนาตั้งข้อกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาบังคับใช้กับบุคคลที่อยู่ใต้อำนาจรัฐ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าบุคคลที่อยู่ใต้อำนาจรัฐสมัครใจยินยอมให้มีการบังคับใช้ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าวหรือไม่ หากมีผู้ใดละเมิดข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่รัฐแสดงเจตนาออก

มาบังคับใช้ ผู้ที่กระทำละเมิดก็จะถูกลงโทษหรือได้รับผลร้าย กล่าวคือ ถ้าละเมิดกฎหมายอาญา ก็จะได้รับโทษทางอาญา อาจถูกจำคุก ถูกปรับ ฯลฯ ถ้าละเมิดกฎหมายแพ่ง ก็จะเกิดผลร้าย เสียสิทธิที่ควรมีควรได้ หรือถูกฟ้องร้องให้ชดใช้ค่าเสียหาย ค่าสินไหมทดแทน ฯลฯ

กล่าวโดยสรุป การละเมิดกฎหมายภายในของรัฐ จะเกิดสภาพบังคับโดยอัตโนมัติ

แต่กฎหมายระหว่างประเทศไม่มีลักษณะของกฎหมายภายในดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ ในสังคมระหว่างประเทศไม่มีองค์กรกลางที่มีอำนาจสูงสุดเหนือรัฐที่เป็นสมาชิกของสังคม ที่จะบัญญัติกฎเกณฑ์ต่างๆ ให้รัฐปฏิบัติ หรือละเว้นการปฏิบัติ กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศเกิดจากความสมัครใจยินยอมของรัฐในการสร้างพันธกรณีระหว่างประเทศขึ้นมา หรือในการยินยอมปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่มีอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศไม่ได้มีที่มาจากอำนาจสูงสุดของสังคมเหมือนกฎหมายภายในของรัฐ

นอกจากนี้แล้ว กฎหมายระหว่างประเทศยังขาดสภาพบังคับในทางวัตถุ หรือสภาพบังคับที่เห็นเป็นรูปธรรมอย่างเช่นกฎหมายภายในของรัฐ

John Austin ยืนยันว่า กฎหมายที่บังคับใช้อยู่จริง จะมีลักษณะที่เป็นระเบียบปฏิบัติที่มีอำนาจบังคับ

M. Kelsen ก็มีความเห็นในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ กฎหมายได้แก่ระเบียบแบบแผนที่มีการปฏิบัติ

นักนิติศาสตร์บางท่าน จึงเห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศเป็นเพียงกฎหมายธรรมชาติ (Droit naturel) เป็นศีลธรรม (John Austin) เป็นกฎเกณฑ์ในทางการเมืองของความมีอำนาจหรือกำลังที่ยิ่งใหญ่ของรัฐบางรัฐ (Seydel, Thering) ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายระหว่างประเทศขาดองค์กรกลางที่มีอำนาจปฏิบัติกฎหมายและอำนาจบังคับต่อผู้ละเมิดกฎหมายนั่นเอง

ข้ออ้างที่ว่า กฎหมายระหว่างประเทศไม่ได้เกิดจากองค์กรกลางที่มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดเหนือรัฐ ซึ่งทำให้กฎหมายระหว่างประเทศไม่มีลักษณะเป็นกฎหมายแท้นั้น มีข้อโต้แย้งจากนักนิติศาสตร์กลุ่มที่เห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายแท้ กล่าวคือ ไม่ได้เป็นเพียงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม หรือจริยธรรมระหว่างประเทศแต่อย่างใด

นักนิติศาสตร์ดังกล่าวให้เหตุผลว่า ความจำเป็นที่ต้องมีองค์กรที่มีอำนาจเหนือรัฐเพื่อสร้างกฎเกณฑ์ หรือเพื่อยืนยันหรือรับรองกฎเกณฑ์ อันจะทำให้กฎเกณฑ์มีสภาพเป็นกฎหมายนั้น ไม่ใช่แนวความคิดที่แท้จริงของกฎหมาย

การที่สังคมรัฐมีองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดเหนือพลเมืองของรัฐเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างของสังคมนั้น เนื่องจากว่าสังคมรัฐบรรลุสภาพของสังคมที่มีระเบียบในทางกฎหมายที่สมบูรณ์แล้ว แต่องค์ประกอบดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นอันจะขาดเสียมิได้ในการที่สังคมๆ หนึ่งจะมีสิ่งที่เรียกว่า **"กฎหมาย"** บังคับใช้กับสมาชิกของสังคม

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ หรือพิจารณาในแง่สังคมวิทยาก็ดี จะเห็นได้ว่าในสมัยที่สังคมมนุษย์ยังไม่มีการจัดระเบียบในทางการเมือง กล่าวคือยังไม่มีเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสูงสุดของสังคม ทำหน้าที่วางข้อกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมความประพฤติของสมาชิกสังคม สังคมมนุษย์ในสมัยนั้นก็อยู่ใต้บังคับของกฎหมายจารีตประเพณี ซึ่งมีที่มาและได้รับการยอมรับโดยตรงจากสมาชิกของสังคมอยู่แล้ว กฎเกณฑ์ในเรื่อง **"สัญญาแล้วต้องปฏิบัติตามสัญญา"** เป็นตัวอย่างของกฎเกณฑ์แรก ๆ ของสังคมมนุษย์ในขณะที่ยังไม่มีสภาพเป็นสังคมที่มีระเบียบในทางการเมือง

ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ตามที่กล่าวมาข้างต้น (มีกฎหมายบังคับใช้ในสังคม ทั้งที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสูงสุดของสังคมทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย) ก็คือความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในสังคมระหว่างประเทศ กล่าวคือ รัฐต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นสังคมระหว่างประเทศต่างสมัครใจยินยอมอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายที่เป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศ และร่วมกันสร้างกฎหมายขึ้นมา (สนธิสัญญาระหว่างประเทศ) แล้วยอมอยู่ใต้บังคับของกฎหมายที่สร้างขึ้นมานั้น เหมือนมนุษย์ในสังคมมนุษย์ที่ยังไม่มีสภาพเป็นสังคมรัฐนั่นเอง

ตามที่กล่าวมาข้างต้นจึงเห็นได้ว่า สังคมที่ยังไม่ได้มีการจัดระเบียบในทางกฎหมายเนื่องจากไม่มีองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดในการบัญญัติกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติมาบังคับใช้กับสมาชิกของสังคม อย่างเช่นสังคมระหว่างประเทศนั้น ก็สามารถมีมาตรการที่จะทำให้เจตนาหรือความต้องการของสมาชิกส่วนรวมในสังคมบรรลุความมุ่งหมายได้ ทั้งนี้ก็ด้วยการที่รัฐทั้งหลายกระทำตนเป็นเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายของสังคมระหว่างประเทศ ด้วยการที่รัฐทั้งหลายรวมกันแสดงเจตนาของส่วนรวมของสังคมระหว่างประเทศ

ความแตกต่างของโครงสร้างสังคมระหว่างสังคมรัฐกับสังคมระหว่างประเทศย่อมทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องเกี่ยวกับผู้มีอำนาจในการสร้างกฎหมาย หรือในการยืนยันและรับรองให้กฎเกณฑ์อย่างหนึ่งอย่างใดของสังคมมีสภาพเป็นกฎหมาย

กล่าวโดยสรุป กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายแห่งการร่วมมือกัน หรือกฎหมายแห่งความสมานฉันท์ เนื่องจากสิ่งที่อยู่ใต้บังคับแห่งกฎหมายร่วมมือกันสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาบังคับใช้กับตัวเอง กฎหมายระหว่างประเทศจึงเกิดขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องมีองค์กรกลางที่มีอำนาจเหนือรัฐทำการบัญญัติกฎหมายมาควบคุมพฤติกรรมของรัฐแต่อย่างใด

สำหรับข้ออ้างในเรื่องที่กฎหมายระหว่างประเทศขาดสภาพบังคับ มีข้อโต้แย้งว่าความจริงแล้ว กฎหมายระหว่างประเทศก็มีสภาพบังคับเหมือนกัน เพียงแต่ว่าสภาพบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศขาดความสมบูรณ์ และไม่มีประสิทธิภาพเหมือนกฎหมายภายในของรัฐ

สภาพบังคับของกฎหมายนั้น ถือว่าเป็นปฏิกริยาของสังคมต่อผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นกระบวนการของสังคมเพื่อทำให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย ด้วยการลงโทษผู้ละเมิดกฎหมาย หรือทำให้ผู้ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายได้รับผลร้าย

ในสังคมรัฐซึ่งเป็นสังคมที่มีระเบียบในทางกฎหมาย สภาพบังคับของกฎหมายแสดงให้เห็นถึงการข่มขู่ที่เป็นรูปธรรมจากองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดของรัฐ ในกรณีที่เป็นความผิดในทางอาญา ก็จะมีเจ้าหน้าที่ขององค์กรที่มีอำนาจสูงสุดของรัฐคอยบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย ด้วยการจับกุม ฟ้องร้องผู้กระทำการละเมิดกฎหมายต่อศาล และมีการลงโทษจำคุก ปรับ ริบทรัพย์สิน ฯลฯ เมื่อศาลพิจารณาพิพากษาว่ากระทำผิดกฎหมาย

ในสังคมระหว่างประเทศนั้น มีโครงสร้างแตกต่างจากสังคมรัฐ กล่าวคือ เป็นสังคมที่ไม่มีการจัดระเบียบในทางกฎหมาย สังคมระหว่างประเทศจึงไม่มีองค์กรกลางที่มีอำนาจเหนือรัฐที่จะบังคับรัฐให้ปฏิบัติตามกฎหมาย และลงโทษรัฐที่ละเมิดกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศ เนื่องจากการมีองค์กรกลางที่มีอำนาจเหนือรัฐดังกล่าว ย่อมขัดแย้งกับอำนาจอธิปไตยของรัฐที่รัฐทุกรัฐหวงแหนและระมัดระวังต่อการถูกล่วงละเมิด

ดังนั้น ถ้าพิจารณากฎหมายระหว่างประเทศอย่างผิวเผิน จะทำให้เห็นว่าในสังคมระหว่างประเทศไม่มีสภาพบังคับของกฎหมาย

ตามความเป็นจริงแล้ว ในสังคมระหว่างประเทศก็มีสภาพบังคับของกฎหมายเหมือนกัน เพียงแต่ว่าเป็นสภาพบังคับที่แตกต่างจากสภาพบังคับของกฎหมายภายในของรัฐเท่านั้น

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว สภาพบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศมีองค์ประกอบหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นหลักการที่รัฐต้องเคารพในสิทธิทั้งหลายของรัฐอื่น การที่รัฐทั้งหลายมีผลประโยชน์ร่วมกันและต้องพึ่งพากันทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง การเกรงกลัวต่อการที่จะถูกรัฐอื่นตัดความสัมพันธ์ในทางการทูต การเกรงกลัวต่อสนธิสัญญาประเภทที่รัฐภาคีแห่งสนธิสัญญามีความมั่นคงและปลอดภัยร่วมกัน การเกรงกลัวต่อการถูกฟ้องร้องดำเนินคดีในสถาบันยุติธรรมระหว่างประเทศ การเกรงกลัวต่อการถูกคว่ำบาตรจากองค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การสหประชาชาติ การเกรงกลัวต่อมาตรการริไพซาล และที่ร้ายแรงที่สุดก็คือการเกรงกลัวต่อภัยที่จะเกิดจากการทำสงคราม เป็นต้น

สำหรับสภาพบังคับในทางอาญา ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่เหนือความคาดคิดของผู้ศึกษากฎหมายระหว่างประเทศว่าจะมีหรือเกิดขึ้นในสังคมระหว่างประเทศ เนื่องจากไม่มีสถาบันประจำปกติของสังคมระหว่างประเทศทำหน้าที่บังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย แต่ประวัติศาสตร์ของกฎหมายระหว่างประเทศก็ได้บันทึกไว้ว่าเมื่อ ค.ศ.1945 มีการจัดตั้งศาลเพื่อพิจารณาคดีอาชญากรสงครามที่ Nuremberg ศาลที่พิจารณาคดีดังกล่าวได้พิพากษาลงโทษทางอาญาด้วยการประหารชีวิตและจำคุกบุคคลที่มีความผิดฐานก่ออาชญากรรมสงคราม

การเป็นโมฆะของสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่กระทำไม่ถูกต้องตามกฎเกรฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสนธิสัญญาย่อมเปรียบได้กับสภาพบังคับในทางแพ่งของกฎหมายภายในของรัฐนั่นเอง

นอกจากนี้แล้ว สังคมระหว่างประเทศยังมีมาตรการที่ถือได้ว่าเป็นสภาพบังคับในทางศีลธรรม กล่าวคือในบางกรณีรัฐไม่กล้าละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศเนื่องจากเกรงกลัวต่อมติมหาชนของสังคมระหว่างประเทศ ด้วยเหตุดังนี้ สนธิสัญญาสันติภาพ ค.ศ.1919-1920 จึงกำหนดหลักการให้มีการเปิดเผยความสัมพันธ์ในทางการทูต

การลงมติขององค์การระหว่างประเทศที่ตำหนิติเตียน หรือประนามการกระทำที่เป็นการละเมิดกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศของรัฐบางรัฐ ก็ถือได้ว่าเป็นสภาพบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศทางศีลธรรม

3. ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายที่บังคับใช้กับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และกฎหมายภายในเป็นกฎหมายที่บังคับใช้กับความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับรัฐ กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในจึงไม่น่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน แต่ก็มีบางกรณีที่กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในเกิดมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และทำให้เกิดปัญหายุ่งยากสับสนที่ต้องพิจารณา อาทิ

- กฎหมายระหว่างประเทศมีค่าบังคับเหนือกว่า หรือต่ำกว่า หรือเท่ากับกฎหมายภายใน
- จะนำกฎหมายระหว่างประเทศมาบังคับใช้เป็นกฎหมายภายในของรัฐโดยตรงได้หรือไม่อย่างไร
- ผู้พิพากษาของศาลภายในรัฐผูกพันหรือมีอำนาจในการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้ในการพิพากษาชี้ขาดคดีข้อพิพาทหรือไม่อย่างไร และในกรณีตรงกันข้ามผู้พิพากษาขององค์กรยุติธรรมระหว่างประเทศผูกพันหรือมีอำนาจในการนำกฎหมายภายในของรัฐมาใช้ในการพิพากษาชี้ขาดคดีข้อพิพาทหรือไม่อย่างไร

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าวนี้ นักกฎหมายระหว่างประเทศมีความเห็นแตกแยกเป็น 2 แนวความคิดหรือ 2 ทฤษฎี คือ

- ทฤษฎีเอกภาพ (Monistic Theory)
- ทฤษฎีพหุภาพ (Dualist Theory)

3.1 ทฤษฎีเอกภาพ (Monistic Theory) นักกฎหมายระหว่างประเทศที่สนับสนุนทฤษฎีนี้เห็นว่า กฎหมายระหว่างประเทศก็ดี กฎหมายภายในก็ดี ต่างก็เป็นระบบกฎหมายเดียวกัน มีแหล่งกำเนิดหรือที่มาเดียวกัน คือหลักการที่ว่าด้วยความถูกและความผิด หรือความยุติธรรมตามธรรมชาติ ทั้งกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในต่างก็เกิดจากความเป็นจริงของสังคมที่จำเป็นต้องมีกฎหมาย กล่าวคือ ต่างก็เป็นกฎหมายตามความเป็นจริง (Droit objectif)

นอกจากนี้แล้ว กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายใน ต่างมีสิ่งที่อยู่ในบังคับของกฎหมายเป็นสิ่งเดียวกัน คือบุคคลหรือมนุษย์ (นักกฎหมายระหว่างประเทศที่สนับสนุนทฤษฎีเอกภาพ เช่น Duguit, Kelsen ล้วนเห็นว่า สิ่งที่อยู่ในบังคับที่แท้จริงของกฎหมายระหว่างประเทศนั้น ไม่ใช่รัฐ แต่เป็นบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นพลเมืองของรัฐ

กฎหมายระหว่างประเทศยังมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับกฎหมายธรรมดา กล่าวคือ วัตถุประสงค์ในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งนี้ เนื่องจากสิ่งที่กฎหมายระหว่างประเทศมุ่งหวังให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศได้แก่มนุษย์ ไม่ใช่รัฐ

หลักการสำคัญของทฤษฎีเอกภาพได้แก่ หลักการว่าด้วยลำดับศักดิ์แห่งกฎหมาย (hierachie) กล่าวคือมีการแบ่งกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายออกเป็นระดับชั้น กฎหมายที่มีระดับชั้นต่ำกว่าจะขัดแย้งกับกฎหมายที่มีระดับชั้นสูงกว่าไม่ได้ หากมีการขัดแย้งเกิดขึ้น กฎหมายที่มีระดับชั้นต่ำกว่าจะใช้บังคับไม่ได้

ดังนั้น ตามนัยแห่งทฤษฎีเอกภาพ หากมีการขัดกันระหว่างกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ ก็จะต้องบังคับใช้ตามกฎหมายหนึ่งกฎหมายใดเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ทฤษฎีเอกภาพจึงมีแนวความคิดที่แตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

- แนวความคิดที่ถือว่ากฎหมายภายในมีลำดับศักดิ์หรือมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายระหว่างประเทศ

- แนวความคิดที่ถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศมีลำดับศักดิ์หรือมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายใน

3.1.1 <u>แนวความคิดที่ถือว่ากฎหมายภายในมีลำดับศักดิ์หรือมีค่าบังคับที่เหนือว่ากฎหมายระหว่างประเทศ</u> ตามแนวความคิดนี้เห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศเป็นผลิตผลหรือสิ่งที่ต่อเนื่องจากกฎหมายภายใน (ด้วยเหตุดังนี้ ทฤษฎีเอกภาพจึงถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในต่างเป็นระบบกฎหมายเดียวกัน) ดังนั้น ย่อมเป็นปกติธรรมดาที่กฎหมายภายในมีลำดับศักดิ์หรือมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายระหว่างประเทศ

นักกฎหมายระหว่างประเทศที่สนับสนุนแนวความคิดนี้อ้างเหตุผลว่าในสังคมระหว่างรัฐ ไม่มีองค์กรใดที่มีอำนาจเหนือรัฐ กล่าวคือรัฐทั้งหลายต่างมีอำนาจอธิปไตยที่จะตัดสินใจอย่างอิสระว่ารัฐต้องการมีพันธกรณีระหว่างประเทศในเรื่องใด และในกรณีที่ต้อง

ปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศ ตามหลักการแล้ว รัฐก็มีอำนาจเต็มที่ในการเลือกวิธีการปฏิบัติ นอกจากนี้แล้ว พันธกรณีระหว่างประเทศที่เกิดจากการทำสนธิสัญญาในนามของรัฐหรือการผูกพันตนของรัฐในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเรื่องหนึ่งเรื่องใด จะสมบูรณ์เกิดเป็นพันธกรณีต่อรัฐหรือไม่นั้น ต้องเป็นไปตามข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญของรัฐ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งกฎหมายภายในของรัฐนั่นเอง(1)

แนวความคิดดังกล่าวข้างต้นมีข้อโต้แย้งดังนี้

(1) ข้ออ้างในเรื่องอำนาจการทำสนธิสัญญาและการก่อพันธกรณีในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ต้องเป็นไปตามข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญ จึงจะมีผลผูกพันรัฐนั้นมีเหตุผลไม่เพียงพอ เนื่องจากรัฐมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศ โดยที่พันธกรณีดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเกิดจากการที่รัฐทำสนธิสัญญาตามที่รัฐธรรมนูญของรัฐให้อำนาจไว้ เช่น รัฐอาจมีพันธกรณีที่เกิดจากจารีตประเพณี เป็นต้น

(2) แนวความคิดดังกล่าวนี้ขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน กล่าวคือ ถ้าพันธกรณีระหว่างประเทศขึ้นอยู่กับรัฐธรรมนูญของรัฐความสมบูรณ์ของพันธกรณีก็ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจรัฐในการก่อให้เกิดพันธกรณีระหว่างประเทศดังกล่าว ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวกับอำนาจในการก่อพันธกรณีระหว่างประเทศของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงแก้ไขตามกระบวนการปกติหรือด้วยการทำปฏิวัติรัฐประหาร ย่อมส่งผลให้สนธิสัญญาที่ทำขึ้นตามอำนาจที่รัฐธรรมนูญฉบับเก่าให้ไว้กลายเป็นโมฆะ แต่ในทางปฏิบัติระหว่างประเทศมิได้เป็นเช่นนั้น กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของสนธิสัญญาที่รัฐได้ทำไว้ต่อกัน การคงอยู่ของพันธกรณีตามสนธิสัญญาโดยที่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎหมายภายในนั้นเป็นไปตามหลักการแห่งความสืบสิทธิของรัฐ(2)

---

(1) Ch. Rousseau, Droit international public, Paris, Dalloz, 1976, หน้า 9.

(2) Ch. Rousseau, เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

3.1.2 **<u>แนวความคิดที่ถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศมีลำดับศักดิ์หรือมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายใน</u>** ตามแนวความคิดนี้เห็นว่า กฎหมายภายในเป็นกฎหมายที่แตกแยกมาจากกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ความสัมพันธ์ของกฎหมายทั้งสองเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่กฎหมายภายในอยู่ใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎหมายระหว่างประเทศมีลำดับศักดิ์หรือมีค่าบังคับที่เหนือกว่ากฎหมายภายใน เนื่องจากว่ารัฐซึ่งมีอำนาจตรากฎหมายภายในได้นั้น ต้องคำนึงถึงกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งเกิดจากอำนาจของรัฐหลายรัฐ

ดังนั้น ในกรณีที่กฎหมายภายในของรัฐขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายภายในของรัฐจึงใช้บังคับไม่ได้ ต้องบังคับตามกฎหมายระหว่างประเทศ

นักกฎหมายระหว่างประเทศที่มีความเห็นสนับสนุนแนวความคิดที่ถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศมีลำดับศักดิ์หรือมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายในได้แก่ KUNZ, KELSEN, DUGUIT, SCELLE, POLITIS และ BOURQUIN เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดที่ถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศมีลำดับศักดิ์หรือมีค่าบังคับที่เหนือกว่ากฎหมายภายในนั้น มีข้อโต้แย้งบางประการ กล่าวคือ

(1) การที่แนวความคิดดังกล่าวนี้มีข้อสรุปที่ชัดความแตกต่างทั้งหมดของกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อผสมผสานกฎหมายทั้งสองเข้าด้วยกันเป็นกฎหมายสากลที่มีเอกภาพนั้น ขัดแย้งกับหลักการสำคัญของแนวความคิดที่ยึดถือลำดับศักดิ์ที่แตกต่างกันของกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีข้อแตกต่างกันในประการสำคัญของกฎหมายทั้งสองประเภท

(2) แนวความคิดนี้ขัดแย้งกับความเป็นจริงในทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้ซึ่งอ้างว่ากฎหมายภายในเป็นกฎหมายที่แตกแยกแขนงมาจากกฎหมายระหว่างประเทศนั้น ไม่สามารถแสดงเหตุผลให้เห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศเกิดขึ้นก่อนกฎหมายภายใน ในขณะที่ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติแสดงว่ากฎหมายภายในเกิดขึ้นก่อนกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้น กฎหมายภายในจะเป็นกฎหมายที่แตกแยกแขนงมาจากกฎหมายระหว่างประเทศได้อย่างไร

(3) การที่ผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้เห็นว่า ในกรณีที่กฎหมายภายในขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศ บทบัญญัติของกฎหมายภายในต้องถูกยกเลิก ไม่มีผลบังคับใช้โดยอัตโนมัตินั้น เท่ากับเป็นการไม่ยอมรับรู้หรือมองข้ามความเป็นจริงของแนวความคิดหลัก

ที่เป็นแบบพิธีของกฎหมายที่บังคับใช้อยู่จริง (Droit positif) กล่าวคือ กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายใน ไม่ว่าจะเป็นพระราชกฤษฎีกา พระราชบัญญัติ หรือรัฐธรรมนูญก็ตาม จะเปลี่ยนแปลง แก้ไข หรือยกเลิกได้ก็ด้วยกระบวนการเดียวกันกับการตรากฎหมายดังกล่าวขึ้นมา (กระบวนการของกฎหมายภายใน) ไม่ใช่ว่าจะถูกยกเลิกได้โดยอัตโนมัติ เนื่องจากขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศ(1)

3.2 **ทฤษฎีทวินิยม** (Daulist Theory) ทฤษฎีนี้เห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในเป็นกฎหมายคนละระบบ มีความแตกต่างกันและแบ่งแยกจากกันอย่างชนิดที่ไม่มีทางนำมาผสมผสานกันได้ และมีลำดับศักดิ์หรือระดับชั้นที่เทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายภายในมีค่าบังคับของกฎหมายอยู่ในตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความสอดคล้องหรือความไม่ขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศ

เหตุผลที่ผู้สนับสนุนทฤษฎีทวินิยมยกขึ้นอ้างมีดังนี้

(1) แหล่งกำเนิดหรือบ่อเกิดของกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศนั้นต่างกัน กล่าวคือ แหล่งกำเนิดของกฎหมายภายในได้แก่ ตัวบทกฎหมายที่องค์กรของรัฐบัญญัติขึ้นและจารีตประเพณีที่เกิดขึ้นภายในดินแดนของรัฐ แต่แหล่งกำเนิดของกฎหมายระหว่างประเทศได้แก่สนธิสัญญาประเภทกฎหมาย (Law making treaties) ที่รัฐต่างๆ ร่วมมือกันสร้างขึ้น และจารีตประเพณีระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นภายในสมาคมระหว่างรัฐ

(2) สิ่งที่อยู่ในบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในนั้นต่างกัน สิ่งที่อยู่ในบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศได้แก่ รัฐ และองค์การระหว่างประเทศ แต่สิ่งที่อยู่ในบังคับของกฎหมายภายในได้แก่บุคคล ทั้งนี้เนื่องจาก กฎหมายระหว่างประเทศมีวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ แต่กฎหมายภายในมีวัตถุประสงค์ในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยกันหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ

(3) โครงสร้างของระบบกฎหมายภายในและระบบกฎหมายต่างประเทศนั้นต่างกัน กล่าวคือ ระบบกฎหมายภายในมีองค์กรต่างๆ ของรัฐ เช่น ศาล และองค์กรของฝ่ายบริหารทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย หรือทำให้กฎหมายมีสภาพบังคับที่เด็ดขาด แต่ระบบกฎหมาย

---

(1) Ch.Rousseau, เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

ระหว่างประเทส ไม่มีองค์กรกลางถาวรที่มีอำนาจสูงสุดของสังคมระหว่างรัฐที่จะบังคับใช้หรือทำให้กฎหมายระหว่างประเทศมีสภาพบังคับที่เด็ดขาด

(4) ในกรณีที่กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายในขัดแย้งกับกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายภายในของรัฐยังคงมีผลบังคับใช้ภายในรัฐนั้น ตราบใดที่ยังไม่มีการยกเลิกเปลี่ยนแปลงด้วยกระบวนการนิติบัญญัติของรัฐ(1)

ทฤษฎีทวินิยมเป็นที่แพร่หลายในเยอรมันและในอิตาลี งานเขียนที่อธิบายทฤษฎีทวินิยมที่เด่นที่สุดได้แก่งานเขียนของ Triepel (ชาวเยอรมัน) และ Anzillotti (ชาวอิตาลี)

ทฤษฎีทวินิยมก่อให้เกิดผลสำคัญดังนี้ (2)

(1) กฎหมายระหว่างประเทศไม่ใช้บังคับโดยตรงในรัฐ และในทำนองเดียวกันกฎหมายภายในของรัฐก็ไม่อาจใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายแต่ละประเภทต่างก็มีขอบเขตจำกัดในการใช้บังคับ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนนั้นแตกต่างอย่างเด็ดขาดจากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ

(2) จะมีการนำกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศไปใช้บังคับภายในรัฐได้ก็ต่อเมื่อมีการปรับกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศให้เป็นกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายในของรัฐเสียก่อน ทั้งนี้ด้วยกระบวนการพิเศษของรัฐแต่ละรัฐในการปรับกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายใน ดังนั้น การที่ศาลภายในของรัฐยกข้อบัญญัติของสนธิสัญญาหนึ่งสนธิสัญญาใด (ที่ผ่านกระบวนการของรัฐเปลี่ยนแปลงข้อบัญญัติของสนธิสัญญาดังกล่าวเป็นกฎหมายภายในของรัฐแล้ว) ขึ้นอ้างในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีข้อพิพาท จึงเป็นกรณีที่ศาลใช้กฎหมายภายในของรัฐนั่นเอง

(3) กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในจะไม่มีความขัดแย้งระหว่างกัน (ไม่มีการขัดกันแห่งกฎหมาย) เนื่องจากกฎหมายจะขัดแย้งกันได้ต่อเมื่อกฎหมายต่างๆ ที่ขัดแย้งกันนั้นเป็นกฎหมายที่อยู่ในระบบกฎหมายเดียวกัน และเป็นระบบกฎหมายที่มีการ

---

(1) Ch.Rousseau, เรื่องเดียวกัน, หน้า 5 .

(2) Nguyen Quoc Dinh, เรื่องเดิม, หน้า 99. และ
Ch.Rousseau, เรื่องเดิม, หน้า 6

จัดลำดับศักดิ์หรือระดับชั้นของกฎหมาย ซึ่งในระบบดังกล่าวเมื่อมีการขัดแย้งกัน กฎหมายที่มีลำดับศักดิ์หรือระดับชั้นสูงกว่าก็จะลบล้างกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์หรือระดับชั้นต่ำกว่า

แต่กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในไม่อาจขัดแย้งกันได้ เนื่องจากกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในมีวัตถุประสงค์ต่างกัน กล่าวคือ กฎหมายระหว่างประเทศมีความมุ่งหมายส่วนใหญ่ในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ แต่กฎหมายภายในมีความมุ่งหมายในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนหรือระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ

ในบางกรณีอาจเป็นไปได้ว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายภายในแตกต่างจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ แต่บทบัญญัติทั้งสองยังคงใช้บังคับได้ด้วยกันทั้งคู่ บทบัญญัติของกฎหมายระหว่างประเทศก็ใช้บังคับแก่รัฐทั้งหลาย ส่วนบทบัญญัติของกฎหมายภายในก็ใช้ภายในรัฐดังกล่าว

ทฤษฎีทวินิยมนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดที่หลักแหลมและมีเหตุผลของผู้เสนอทฤษฎี ยังเป็นทฤษฎีที่ออมชอมหลักการที่ว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของรัฐ และหลักการในเรื่องที่รัฐต้องเคารพต่อพันธกรณีระหว่างประเทศเข้าด้วยกัน กล่าวคือตามแนวความคิดของทฤษฎีทวินิยม ในกรณีที่กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายในของรัฐขัดแย้งกับกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศ กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายในไม่ได้ถูกยกเลิกหรือลบล้างไปแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงว่ารัฐซึ่งมีกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายในขัดแย้งกับกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประ-เทศต้องมีความรับผิดชอบระหว่างประเทศเท่านั้น เช่น กฎหมายระหว่างประเทศโดยสนธิสัญญาที่ได้ทำกันไว้ บัญญัติว่าคนชาติของรัฐแต่ละฝ่ายสามารถลงทุนทรัพย์สิน เช่น ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในรัฐอีกฝ่ายหนึ่งได้ โดยที่รัฐอีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะบัญญัติกฎหมายมาเวนคืนทรัพย์สินดังกล่าวไม่ได้ แต่ต่อมารัฐได้บัญญัติกฎหมายเวนคืนทรัพย์สินของคนชาติอื่น ซึ่งเป็นการขัดต่อสนธิสัญญาที่รัฐได้ทำไว้ ดังนี้ บทบัญญัติแห่งกฎหมายทั้งสองใช้บังคับได้ทั้งคู่ กล่าวคือกฎหมายภายในของรัฐที่เวนคืนทรัพย์สินก็ใช้บังคับ มีผลทำให้ทรัพย์สินของคนชาติอื่นตกเป็นของรัฐ ส่วนกฎหมายระหว่างประเทศก็ใช้บังคับ กล่าวคือ ถือว่ารัฐภาคีแห่งสนธิสัญญาที่บัญญัติกฎหมายภายในเวนคืนทรัพย์สินของคนชาติของรัฐภาคีอื่น ละเมิดสนธิสัญญาต้องมีความรับผิดชอบระหว่างประเทศ

ดังนั้น ในทางปฏิบัติระหว่างประเทศ เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศเช่นกรณีดังกล่าวข้างต้น การฟ้องร้องเป็นคดีข้อพิพาทจะเป็นการฟ้องร้องเพื่อให้รัฐที่ละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศรับผิดชอบ

ระหว่างประเทศด้วยการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ไม่ใช่ฟ้องร้องเพื่อให้รัฐที่ละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ ดำเนินการยกเลิกกฎหมายภายในที่ขัดแย้งกับสนธิสัญญา

อย่างไรก็ตาม มีข้อโต้แย้งทฤษฎีทวินิยมอยู่บางประการ กล่าวคือ

(1) ข้ออ้างในเรื่องความแตกต่างของแหล่งกำเนิด หรือที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในนั้นเป็นข้ออ้างที่เลื่อนลอย ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายระหว่างประเทศก็ดี และกฎหมายภายในก็ดี ต่างเป็นสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นเช่นเดียวกัน กฎหมายทั้งสองต่างเป็นผลิตผลของการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมของมนุษย์เหมือนกัน เพียงแต่ชื่อเท่านั้นที่เรียกแตกต่างกันไป(1)

(2) ข้ออ้างในเรื่องความแตกต่างของสิ่งที่อยู่ในบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในนั้น เป็นข้ออ้างที่ยกเอาสิ่งที่อยู่ในบังคับของกฎหมายมาพิจารณาอย่างผิวเผิน เนื่องจาก **"รัฐ"** ที่ทฤษฎีทวินิยมอ้างว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศนั้น ความจริงแล้วมีบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ถ้าขาด **"บุคคล"** เสียแล้ว **"รัฐ"** ก็ไม่อาจดำรงคงอยู่ได้ ดังนั้นสิ่งที่อยู่ในบังคับที่แท้จริงของกฎหมายระหว่างประเทศก็คือ **"บุคคล"** ความมุ่งหมายที่แท้จริงในการบังคับใช้กฎหมายไม่ว่าจะเป็นระเบียบกฎหมายภายในหรือระเบียบกฎหมายภายนอก ย่อมได้แก่ **"บุคคล"** นั่นเอง(2)

(3) ตามที่ทฤษฎีทวินิยมอ้างว่าจะนำกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้โดยตรงกับกฎหมายภายในของรัฐไม่ได้ และในทางตรงกันข้ามจะนำกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายในมาใช้โดยตรงในกฎหมายระหว่างประเทศก็ไม่ได้เช่นกันนั้น ในความเป็นจริงของการปฏิบัติระหว่างประเทศมากมายที่ทราบกันอยู่ทั่วไป มีการปฏิบัติที่ตรงกันข้ามกับทฤษฎี เช่น ในกรณีที่มีการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศ มีการนำกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายภายในคือกฎเกณฑ์ตามรัฐธรรมนูญของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาเกี่ยวกับอำนาจในการทำสนธิสัญญา และกระบวนการที่ทำให้สนธิสัญญามีผลในทางกฎหมายมาใช้โดยตรงในการทำสนธิสัญญา

นอกจากนี้แล้ว ศาลภายในของรัฐต่างๆ ยังนำเอาบทบัญญัติแห่งสนธิสัญญามาใช้โดยตรงในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีข้อพิพาท ทั้งที่สนธิสัญญายังไม่ได้ผ่านกระบวน

---

(1) Ch.Rousseau, เรื่องเดียวกัน, หน้า 6

(2) Ch.Rousseau, เรื่องเดียวกัน, หน้า 6

การอย่างหนึ่งอย่างใดของรัฐในการเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติแห่งสนธิสัญญาดังกล่าวให้เป็นกฎหมายภายในของรัฐเสียก่อน

ยิ่งกว่านั้น ในบางกรณี ศาลภายในของรัฐต่างๆ ยังยอมรับว่ามีการขัดแย้งกันระหว่างกฎหมายภายในกับสนธิสัญญา และในทางปฏิบัติส่วนมากแล้ว ศาลจะชี้ขาดว่าสนธิสัญญาระหว่างประเทศมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายในที่บัญญัติขึ้นก่อน และขัดแย้งสนธิสัญญา(1)

3.3 การปฏิบัติในกรณีที่กฎหมายระหว่างประเทศขัดแย้งกับกฎหมายภายใน ในการพิจารณาการปฏิบัติของรัฐต่างๆ ปรากฏว่า รัฐมิได้ยึดถือปฏิบัติตามทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเป็นแนวทางเดียวกัน รัฐบางรัฐถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศเหนือกว่ากฎหมายภายใน แต่ในบางกรณีศาลของรัฐก็วินิจฉัยชี้ขาดคดีข้อพิพาทโดยยึดถือกฎหมายภายใน ทั้งที่กฎหมายภายในดังกล่าวนั้นขัดแย้งกฎหมายระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ รัฐต่างๆ มีแนวโน้มที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกฎหมายภายในกับกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งด้วยการบัญญัติกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ และด้วยการรับเอากฎหมายระหว่างประเทศเข้าเป็นกฎหมายภายในของรัฐ ทั้งนี้ รัฐต่างๆ มีวิธีการรับเอาที่แตกต่างกันไป บางรัฐรับเอากฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายภายในของรัฐโดยอัตโนมัติ แต่บางรัฐมีวิธีการแปรสภาพกฎหมายระหว่างประเทศให้เป็นกฎหมายภายในด้วยกระบวนการอย่างหนึ่งอย่างใดของรัฐเสียก่อน

รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันกำหนดให้มีการรับเอากฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายภายในของรัฐไว้โดยอัตโนมัติอย่างชัดเจนและเด็ดขาด และยังกำหนดให้กฎหมายระหว่างประเทศมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายในอีกด้วย กล่าวคือ มาตรา 25 แห่งกฎหมายพื้นฐานของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ลงวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ.1949 กำหนดว่า "กฎเกณฑ์ทั่วไปแห่งกฎหมายระหว่างประเทศถือว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งกฎหมายของสหพันธรัฐ กฎเกณฑ์ดังกล่าวอยู่เหนือกฎหมายของสหพันธรัฐ และก่อให้เกิดสิทธิและพันธกรณีโดยตรงต่อประชาชนภายในเขตแดนของสหพันธ์"

---

(1) Nguyen Quoc Dinh, เรื่องเดิม, หน้า 102.

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันยังได้กำหนดให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาศาลภายในของสหพันธ์ที่จะปฏิเสธการบังคับใช้กฎหมายที่ขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งนี้โดยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของศาลการรัฐธรรมนูญของสหพันธ์ (มาตรา 100 แห่งกฎหมายพื้นฐานของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ลงวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ.1949)

การที่รัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐเยอรมันมีข้อกำหนดดังกล่าวเท่ากับถือว่าเป็นการรับเอากฎหมายระหว่างประเทศมาอยู่ในระบบกฎหมายภายในของรัฐตามทฤษฎีเอกนิยม กล่าวคือให้มีฐานะเท่ารัฐธรรมนูญของสหพันธ์

ในกรณีของประเทศอังกฤษ มีจารีตประเพณีที่ถือว่า กฎหมายระหว่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายอังกฤษ (ตามคำประกาศของ BLACKSTONE นักกฎหมายที่มีชื่อเสียงของอังกฤษ "The law of nationa is here adopted in its full extent by the Common law and is held to be a part of the law of the land")

อย่างไรก็ตาม การรับเอากฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายภายในโดยอัตโนมัตินั้น เฉพาะกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศเท่านั้น และเป็นการรับเอาที่มีเงื่อนไขว่า กฎเกณฑ์แห่งจารีตประเพณีนั้นจะต้องไม่ขัดต่อกฎหมายที่รัฐสภาของอังกฤษบัญญัติขึ้น

กฎหมายระหว่างประเทศส่วนที่มาจากสนธิสัญญานั้น ไม่ถือว่าเป็นกฎหมายภายในของอังกฤษโดยอัตโนมัติเหมือนกฎหมายระหว่างประเทศที่มาจากจารีตประเพณี กล่าวคือต้องผ่านกระบวนการนิติบัญญัติของรัฐสภาเพื่อเปลี่ยนแปลงกฎหมายระหว่างประเทศ (สนธิสัญญา) นั้นให้เป็นกฎหมายภายในเสียก่อน

แต่กฎหมายระหว่างประเทศที่มาจากสนธิสัญญาและได้รับการเปลี่ยนแปลงหรือแปรสภาพเป็นกฎหมายภายในของอังกฤษแล้วนี้ มิใช่จะเป็นกฎหมายภายในของอังกฤษตลอดไป กล่าวคือ ถ้าต่อไปภายหน้า รัฐสภาอังกฤษบัญญัติกฎหมายออกมามีข้อความขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าว การบังคับใช้กฎหมายก็ต้องเป็นไปตามกฎหมายที่รัฐสภาบัญญัติขึ้น ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักที่ว่ากฎหมายที่บัญญัติขึ้นภายหลังย่อมยกเลิกกฎหมายที่บัญญัติขึ้นก่อนนั่นเอง

สำหรับกรณีของสหรัฐอเมริกาคงยึดถือลัทธิ "กฎหมายระหว่างประเทศคือกฎหมายภายในของรัฐ" เช่นเดียวกับอังกฤษ กล่าวคือ กฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศนั้น ถือว่าเป็นกฎหมายของสหรัฐอเมริกาโดยอัตโนมัติ ภายใต้เงื่อนไขว่า จารีตประเพณีระหว่างประเทศดังกล่าวต้องไม่ขัดแย้งกับกฎหมายที่รัฐสภาบัญญัติขึ้น

ในส่วนของกฎหมายระหว่างประเทศที่มาจากสนธิสัญญานั้น รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา มาตรา 6 วรรคสอง กำหนดไว้ว่า "..... สนธิสัญญาทุกฉบับที่ได้กระทำภายใต้อำนาจของสหรัฐ จะถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศและจะมีผลผูกพันต่อผู้พิพากษาทุกคนในแต่ละรัฐ"

ดังนั้น กฎหมายระหว่างประเทศที่มาจากสนธิสัญญา จึงถือว่ามีค่าบังคับเป็นกฎหมายสูงสุดของสหรัฐอเมริกา กฎหมายภายในอื่น ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายของสหพันธรัฐ หรือกฎหมายของมลรัฐ จึงขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศที่มาจากสนธิสัญญาไม่ได้ อย่างไรก็ตามกฎหมายระหว่างประเทศที่มาจากสนธิสัญญานี้จะถือว่ามีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายในของสหรัฐ เฉพาะในกรณีที่กฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าว ไม่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น

ตามประเพณีปฏิบัตินั้น ศาลยุติธรรมของสหรัฐอเมริกาแบ่งสนธิสัญญาออกเป็น 2 ประเภท คือ สนธิสัญญาประเภทมีผลบังคับโดยตนเอง (self-executing) และสนธิสัญญาประเภทไม่มีผลบังคับโดยตนเอง (non-self-executing)

สนธิสัญญาประเภทมีผลบังคับโดยตนเอง (self-executing) ถ้าหากว่าไม่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญของสหรัฐแล้ว การแปรสภาพเป็นกฎหมายภายในของสหรัฐสมบูรณ์มีสภาพบังคับเป็นกฎหมายเพียงเมื่อผ่านการรับรองให้สัตยาบันของสภาซีเนตเท่านั้น

ส่วนสนธิสัญญาประเภทไม่มีผลบังคับในตัวเอง (non-self-executing) นั้น ถือว่าการรับรองให้สัตยาบันของสภาซีเนตไม่เพียงพอ ยังต้องผ่านกระบวนการนิติบัญญัติของรัฐสภาเสียก่อน จึงจะทำให้เกิดสภาพบังคับเป็นกฎหมายของสหรัฐได้

มีข้อสังเกตว่า รัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรปและในทวีปอเมริกาใต้นิยมที่จะรับเอากฎหมายระหว่างประเทศที่มีแหล่งกำเนิดจากสนธิสัญญามาเป็นกฎหมายภายในด้วยวิธีการแปรสภาพกฎหมายดังกล่าวเสียก่อน เช่นเดียวกับการปฏิบัติของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

เช่น รัฐธรรมนูญของฝรั่งเศส ค.ศ.1958 มาตรา 53 ที่กำหนดว่า "การทำสนธิสัญญาสงบศึก สนธิสัญญาทางพาณิชย์ สนธิสัญญาหรือข้อตกลงเกี่ยวกับองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นการผูกพันรัฐในทางการเงิน ทำให้ต้องแก้ไขบทบัญญัติแห่งกฎหมายเกี่ยวกับสถานภาพของบุคคล ทำให้มีการโอน การแลกเปลี่ยน หรือการผนวกดินแดนนั้น ต้องได้รับการให้สัตยาบัน หรือได้รับความเห็นชอบตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

สนธิสัญญาและข้อตกลงดังกล่าวจะมีผลใช้บังคับก็ต่อเมื่อได้มีการให้สัตยาบันหรือได้รับความเห็นชอบแล้ว

การโอน การแลกเปลี่ยน หรือการผนวกดินแดนโดยมิได้รับความยินยอมของประชาชนผู้เกี่ยวข้องนั้นจะกระทำมิได้"

และมาตรา 55 ที่กำหนดว่า "สนธิสัญญาและข้อตกลงซึ่งได้รับการให้สัตยาบันหรือได้รับความเห็นชอบโดยถูกต้องแล้ว จะมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายใน เมื่อได้มีการประกาศใช้แล้ว ภายใต้ข้อสงวนว่า คู่ภาคีอีกฝ่ายหนึ่งได้ยอมให้สนธิสัญญาและข้อตกลงนั้นมีค่าบังคับสูงกว่ากฎหมายภายในของตนด้วย"

เห็นได้ว่า ฝรั่งเศสใช้วิธีการแปรสภาพกฎหมายระหว่างประเทศที่มาจากสนธิสัญญาให้เป็นกฎหมายภายในด้วยการให้สัตยาบัน และด้วยกระบวนการนิติบัญญัติ รัฐธรรมนูญฝรั่งเศสกำหนดไว้ชัดเจนว่ากรณีอย่างใดที่ต้องมีการนำสนธิสัญญามาบัญญัติเป็นกฎหมายภายในก่อน นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขว่า เมื่อมีการแปรสภาพแล้วต้องมีการประกาศใช้เป็นกฎหมาย และการที่ภาคีแห่งสนธิสัญญาอีกฝ่ายจะต้องยึดถือหลักเกณฑ์เดียวกับฝรั่งเศส คือให้สนธิสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายในของตนด้วย

สำหรับกฎหมายระหว่างประเทศที่มาจากจารีตประเพณีนั้น รัฐธรรมนูญ ค.ศ.1958 ซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน อ้างอิงถึงอารัมภบทแห่งรัฐธรรมนูญ ค.ศ.1946 ซึ่งข้อ 14(1) แห่งรัฐธรรมนูญ ค.ศ.1946 บัญญัติว่า "สาธารณรัฐฝรั่งเศสโดยการยึดมั่นในประเพณีของตน จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่าประเทศ"

มีผู้วิจารณ์ การที่รัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสมีบทบัญญัติดังกล่าว เป็นการไร้ประโยชน์และอันตรายอย่างยิ่ง

ที่ว่าเป็นการไร้ประโยชน์ เนื่องจากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น ไม่ได้บัญญัติลงไปให้แน่ชัดถึงความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศว่ากฎหมายใด

มีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายใด การบัญญัติว่าจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศนั้นไม่ก่อให้เกิดความหมายที่สำคัญอย่างไร เนื่องจากรัฐทุกรัฐต่างก็มีหน้าที่ มีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศอยู่แล้ว

ข้อวิจารณ์ว่าเป็นเรื่องอันตราย เนื่องจากรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสนำมาบัญญัติไว้ในอารัมภบทของรัฐธรรมนูญ ซึ่งก่อให้เกิดปัยหาที่ต้องถกเถียงกันในภายหน้าว่า เป็นบทบัญญัติที่มีค่าบังคับในทางกฎหมายหรือไม่(1)

กรณีของประเทศไทย รัฐธรรมนูญของประเทศไทยฉบับพุทธศักราช 2534 มาตรา 178 บัญญัติไว้ว่า "พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพ สัญญาสงบศึก และสัญญาอื่นๆ กับนานาประเทศ หรือกับองค์การระหว่างประเทศ

หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทยหรือเขตอำนาจแห่งรัฐ หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสัญญาต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา"

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อำนาจในการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศเป็นอำนาจของฝ่ายบริหาร ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา พระมหากษัตริย์จึงทรงใช้พระราชอำนาจผ่านทางฝ่ายบริหาร

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญกำหนดให้สนธิสัญญา 3 ประเภท ต้องได้รับความเห็นชอบจากรับสภา กล่าวคือ สนธิสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของประเทศไทย สนธิสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจของประเทศไทย และสนธิสัญญาที่ต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสนธิสัญญา

ดังนั้น สนธิสัญญาทั้ง 3 ประเภท ถึงแม้ว่าฝ่ายบริหารจะมีอำนาจในการทำสนธิสัญญา ก็ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาเสียก่อน

มีข้อสังเกตว่า การที่รัฐธรรมนูญบัญญัติเงื่อนไขว่า สนธิสัญญาบางประเภทต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภานั้น เป็นเรื่องของกฎหมายภายใน ดังนั้น รัฐภาคีแห่งสนธิสัญญาจะกล่าวอ้างบทบัญญัติของกฎหมายภายในมาเป็นข้อแก้ตัวต่อรัฐอื่นที่เป็นฝ่ายในสนธิสัญญาไม่ได้

---

(1) Ch. Rousseau, เรื่องเดิม, หน้า 14.

ศาลประจำยุติธรรมระหว่างประเทศได้เคยให้ความเห็น เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 1932 เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อชนชาติโปแลนด์ในดินแดนดันซิกว่า รัฐไม่อาจยกรัฐธรรมนูญเป็นข้ออ้างต่อรัฐอื่น เพื่อหลีกเลี่ยงที่จะปฏิบัติตามข้อผูกพันในสนธิสัญญาหรือกฎหมายระหว่างประเทศ(1)

เมื่อมีการจัดทำอนุสัญญากรุงเวียนนา ค.ศ.1969 ว่าด้วยสนธิสัญญา อนุสัญญาฯ มาตรา 27 ได้กำหนดไว้ว่า ภาคีแห่งสัญญาย่อมไม่อาจอ้างบทบัญญัติกฎหมายภายในของตนเพื่อการไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาได้

แนวคำพิพากษาของศาลประจำยุติธรรมระหว่างประเทศและบทบัญญัติของอนุสัญญากรุงเวียนนา ค.ศ.1969 จึงแสดงให้เห็นถึงค่าบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศที่มีเหนือกฎหมายภายในของรัฐ

เมื่อพิจารณาถึงการปฏิบัติของรัฐต่างๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ นักกฎหมายระหว่างประเทศผู้หนึ่ง(2) ให้ข้อสรุปว่า

(1) หลักการทั่วไปของกฎหมายระหว่างประเทศมีค่าบังคับเหนือกฎหมายภายใน

(2) สนธิสัญญาที่มีการลงนามและได้รับการให้สัตยาบันแล้วย่อมถือได้ว่าสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของรัฐ และถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายภายในของรัฐ

(3) กฎหมายภายในของรัฐที่ขัดแย้งกับกฎหมายระหว่างประเทศจะเป็นโมฆะ

(4) กฎเกณฑ์พิเศษแห่งกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศและมติของที่ประชุมระหว่างประเทศมีสภาพบังคับที่เป็นพันธกรณีตามกฎหมายโดยสมบูรณ์ และมีความผูกพันไม่น้อยกว่าสนธิสัญญา

---

(1) กรันต์ ธนูเทพ, กฎหมายระหว่างประเทศ, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2534, หน้า 17.

(2) Fenwick, เรื่องเดิม, หน้า 22.